

РОЛЬ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ПОСТУПУ УКРАЇНИ

ЛЮБОХИНЕЦЬ Лариса¹, БУШОВСЬКА Леся², МЕЙШ Алла³, ТАНАСІЄНКО Наталія⁴

¹ Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0003-1578-615X>

e-mail: lubohinets@ur.net

² Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0002-8020-8586>

e-mail: bushovska@ukr.net

³ Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6836-6904>

e-mail: allameish@ukr.net

⁴ Хмельницький національний університет

<https://orcid.org/0000-0001-6887-903X>

e-mail: nataly_tanasienko@ukr.net

В статті визначено основні етапи формування громадянського суспільства та охарактеризовано особливості цифрової епохи як сучасного етапу його формування. Показано взаємозв'язок громадянського суспільства з розвитком демократичних засад, виділено основні принципи та напрями демократизації. Охарактеризовано ключові аспекти взаємозв'язку громадянського суспільства та демократії на сучасному етапі суспільно-економічних відносин України та виділено проблемні аспекти і значущі фактори у їхньому розвитку.

Ключові слова: громадянське суспільство, демократія, принципи демократичних основ, інформатизація, технологічний розвиток.

<https://doi.org/10.31891/mdes/2025-16-10>

Стаття надійшла до редакції / Received 20.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 02.05.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

Громадянське суспільство України переживає на сьогоднішній день складний період, коли на фінансово-економічні кризи зтяжнього характеру накладається зовнішня агресія, що спрямована на порушення територіальної цілісності України та суверенітету української нації. Громадянське суспільство мобілізувалося на підтримку армії, волонтерства, допомоги внутрішньо переміщеним особам і відбудови зруйнованої інфраструктури.

Водночас, війна виснажує ресурси громадських ініціатив, створює психологічне напруження та підвищує ризики для активістів. І хоча в таких складних умовах наша держава продовжує своє поступове зближення з Європою, закордонні джерела підтримки не завжди виступають стабільним джерелом фінансування. Також війна значно послабила національну економіку, що ускладнює внутрішнє фінансування громадських організацій і волонтерських проєктів.

Однак українське громадянське суспільство прагне активізувати свій перехід на європейський вектор розвитку. Такий перехід потребує формування власного досвіду, механізмів, інструментарію, що мають враховувати національну ідентичність, базуючись на ретроспективному аналізі та потенціалі повоєнної відбудови України.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Становлення та розвиток громадянського суспільства на засадах демократизації, його історична ретроспектива і тенденції розвитку в Україні та за її межами виступають предметом ґрунтовних наукових досліджень і є актуальними на сьогоднішній день. Дану тему досліджували такі вчені як М.М. Бичков [1], В. І. Бортніков [2], В.І. Гришко [3], Н. А. Латигіна [4], І.В. Міщук [33], О. В. Радченко [5], В.І. Цимбалюк [3] та інші. В наукових працях вчених охарактеризовано сучасні тенденції розвитку демократичного громадянського суспільства, обґрунтовано проблемні аспекти та окреслено шляхи їх розв'язання.

Проте, стрімкий розвиток новітніх технологій, розбудова солідарного інформаційного суспільства потребують проведення подальших досліджень для повоєнного відновлення України і визначення шляхів відбудови її державності на засадах демократизації.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Мета статті полягає в дослідженні особливостей формування громадянського суспільства, його взаємозв'язку із демократизацією та виділення напрямів подальшого розвитку в Україні за умов розбудови солідарного інформаційного суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Однією із важливих передумов побудови демократичної держави сьогодення є громадянське суспільство, концептуальні ідеї якого формувались відповідно до вимог історичних періодів і їхніх викликів, в площині розвитку суспільно-економічних формацій. Ретроспективний аналіз засвідчує, що історія становлення громадянського суспільства охоплює кілька ключових етапів, кожен із яких пов'язаний із визначними соціальними, економічними та політичними трансформаціями. Проведений аналіз наукових праць за даним напрямом показує, що громадянське суспільство бере початок ще в античних державах, таких як Афіни та Рим в працях стародавніх філософів Аристотеля, Платона, Цицерона, які часто ототожнювали громадянське суспільство з державою [1, с. 5-10; 6; 7]. Тут виникають перші демократичні інститути, громадські об'єднання та починає зароджуватися концепція громадянства.

На другому етапі, в період середньовіччя головну роль у суспільстві відіграє церква та феодална ієрархія. Однак, у містах на той час вже формувалися гільдії, ремісничі союзи та перші університети як ранні форми громадянського суспільства [7; 8]. Це послужило зародженням передумов для третього етапу – епохи Просвітництва (XVII–XVIII ст.), яка сформувала в свідомості людей поняття «природного права». Починають з'являтися друковані видання, наукові товариства, клуби, що сприяють активному обговоренню суспільних питань. Даний період став переломним. Філософи, такі як Джон Локк, Жан-Жак Руссо та Шарль Луї де Монтеск'є, заклали основи сучасного розуміння прав людини, суспільного договору та ролі держави [7; 8; 9; 10; 11]. У працях Ш. Монтеск'є, Ж. Ж. Руссо, Д. Дідро та інших мислителів західноєвропейського Просвітництва розглядалися проблеми зміни суспільної свідомості і його підготовки до сприйняття ідей соціальної справедливості, парламентаризму, обґрунтовувалась відповідність основам громадянського суспільства лише тих форм державного устрою, які базувались на природно-правових та договірних засадах [6]. Також вкрай важливою для розвитку громадянського суспільства є ідея Жан-Жак Руссо, що встановлення політичних відносин і законів, розбудова державності, *знання, освіта, демократизм і гуманізм* мають стати запорукою справедливого розподілу суспільних благ та побудови справедливого суспільства. Шарль Луї де Монтеск'є обґрунтував ідею, що причиною виникнення держави і права та регулювання суспільно-економічних відносин шляхом законодавства є результат дії об'єктивних закономірностей суспільно-економічного розвитку, які становлять змістовне наповнення законів [11].

В XIX столітті відбувається перехід до четвертого етапу – періоду становлення громадянського суспільства. Особлива роль у розвитку концепції громадянського суспільства належить Г. Гегелю. Громадянське суспільство, за Гегелем, поєднує у собі ринкову економіку, суспільні класи, корпорації та інститути, це опосередкована через працю система потреб, яка ґрунтується на принципі панування приватної власності і на загальній формальній рівності людей, при цьому право приватної власності є основою правової рівності в громадянському суспільстві [6]. Саме в цей час промислова революція сприяє росту міських поселень. Як наслідок, урбанізація посилює їхню роль у розвитку суспільства, що супроводжується появою профспілок, перших правозахисних заходів і течій та політичних партій. Населення починає усвідомлювати свої права та можливості, які виникають за результатами впливу на владу [3]. Ці події засвідчують процеси формування громадянського суспільства в багатьох країнах світу.

І хоча науковцями до даного етапу відноситься початок XX століття [33, с. 26-27], ми вважаємо, що даний період доцільно розглядати наступним окремим етапом, оскільки саме в цей час відбувається стрімкий розвиток громадянського суспільства. Після двох світових воєн в багатьох країнах світу особливо активізується боротьба за демократичні права, рівність, екологію та соціальну справедливість. Об'єднання зусиль окремих країн для цілей забезпечення правового захисту громадян в глобальному масштабі, створення ефективного механізму взаємодії громадян в ході вирішення найважливіших соціальних, економічних та інших суспільно значущих питань

(підтримка та зміцнення миру, безпеки та дружнього співробітництва між країнами) сприяло створенню ООН, Європейського Союзу, правозахисних організацій (Amnesty International, Human Rights Watch), тощо.

Також ми поділяємо позицію вчених, що ХХІ століття слід виділити як сучасний етап формування громадянського суспільства – це цифрова епоха, коли розвиток інтернету та соціальних мереж значно розширив можливості громадянського суспільства [3, с. 26-27]. Люди швидше обмінюються інформацією, організовують акції протесту, волонтерські ініціативи, благодійні проєкти.

Громадянське суспільство сьогодні – це потужний інструмент для впливу на владу, захисту прав і свобод, розвитку демократії та міжнародного співробітництва. І саме на даному етапі відбувається процес становлення незалежної державності сучасної України, в складних геополітичних умовах та в умовах повномасштабної, зовнішньої агресії.

Як видно із виділених нами вище етапів, впродовж історичних періодів становлення громадянського суспільства виникла та проявлялась в революційних рухах, в прагненні до участі в управлінні демократія як стратегічна мета зовнішньої і внутрішньої політики провідних країн світу [12, с. 14-24]. На сьогоднішній день основними принципами демократичних основ є наступні: принцип народовладдя, згідно якого влада виходить від народу, який бере участь у прийнятті рішень безпосередньо (пряма демократія) або через обраних представників (представницька демократія), а самі громадяни мають право голосу та можуть впливати на політичний процес; політичний плюралізм – у суспільстві допускається існування різних політичних партій, поглядів і ідеологій, при цьому опозиція відіграє важливу роль у контролі влади та балансуванні інтересів різних груп; верховенство права – закон є вищим за будь-які рішення політичних чи економічних еліт, держава та громадяни мають діяти відповідно до законодавства, при цьому судова система незалежна та гарантує захист прав людини; поділ влади (основу визначив у своїх працях Шарль Луї де Монтеск'є) – законодавча влада (парламент) створює закони, виконавча влада (уряд, президент) реалізує державну політику, судова влада забезпечує справедливість і контроль за дотриманням законів; права і свободи людини – свобода слова, думки, совісті, мирних зібрань, недоторканність приватного життя, а також гарантований захист від будь-якої дискримінації; громадянське суспільство – незалежні ЗМІ, неурядові організації, активна участь громадян у суспільних процесах та самоорганізація людей для відстоювання своїх прав; виборність влади та політична відповідальність – чесні, періодичні вибори, які дозволяють змінювати владу, за умови, що політики підзвітні виборцям та можуть втратити посади в разі невиконання своїх обіцянок [5; 10; 12; 13].

На сьогоднішній день у світовій практиці відомі такі напрями демократичного розвитку: пряма демократія – народ сам ухвалює рішення (референдуми, плебісцити); представницька демократія – рішення ухвалюються через обраних представників (парламентська, президентська системи); ліберальна демократія – поєднує виборну владу, верховенство права, права людини та вільний ринок; соціальна демократія – акцент на рівності, справедливому розподілі ресурсів і державній підтримці населення [4; 12; 13].

Таким чином, громадянське суспільство та демократія тісно взаємопов'язані, адже без активної участі громадян демократія не може повноцінно функціонувати. У сучасному світі цей взаємозв'язок проявляється у ключових аспектах, представлених в табл. 1.

Відтак, основною причиною виникнення демократії, як і громадянського суспільства загалом, є іманентна закономірність влади в будь-якій країні – обмежувати права особистості. Із цієї причини боротьба населення в країнах за свої права буде здійснюватися на постійній основі, і постійно буде відчутна потреба в громадському рухові для цілей захисту свобод та прав людини.

Проте, важливою є умова – така боротьба повинна набувати характеру співпраці, взаємодії, із додержанням гуманістичних цінностей та принципів гуманізму, де найвищою цінністю виступає людина, що має право на свободу і щастя.

Зазначене вище втілюється в ключові ознаки демократичних взаємовідносин сьогодення нашої країни (табл. 2).

Проте, на сьогоднішній день вітчизняне громадянське суспільство переживає багато складних випробувань. Зокрема, попри підтримку реформ, існують ризики згорання демократичних процесів через військовий стан. Обмеження деяких свобод (наприклад, обговорення військових стратегій, критикування влади) викликають дискусії щодо балансу між безпекою та демократією.

Таблиця 1

**Ключові аспекти взаємозв'язку громадянського суспільства та демократії
на сучасному етапі розвитку суспільно-економічних відносин України**

Напрямок взаємодії	Механізми реалізації взаємозв'язку громадянського суспільства та демократії
Контроль влади та політична відповідальність	Громадянське суспільство (ЗМІ, неурядові організації, активісти) стежить за діями влади; антикорупційні ініціативи, розслідувальна журналістика допомагають виявляти зловживання; через протести, петиції, громадські слухання люди можуть впливати на рішення держави
Захист прав і свобод	Організації громадянського суспільства займаються моніторингом прав людини; волонтерські рухи допомагають у соціальних кризах (наприклад, підтримка постраждалих від війни чи природних катастроф); адвокація та правозахисні групи допомагають людям відстоювати свої права у суді
Політична активність і вибори	Незалежні спостерігачі контролюють чесність виборів; освітні кампанії навчають громадян їхнім правам і виборчим процесам; громадянські ініціативи формують суспільний запит на реформи
Соціальна взаємодія та комунікація	Соціальні мережі стали майданчиком для політичних дискусій і координації громадських дій, онлайн-платформи та петиції спрощують участь громадян у прийнятті рішень
Волонтерство та соціальні ініціативи	Громадянське суспільство бере на себе функції, які держава не завжди виконує ефективно (допомога бідним, екологічні ініціативи, культурні проєкти); благодійні фонди та волонтери допомагають вирішувати гострі суспільні проблеми

Таблиця 2

Комплекс ознак демократичних взаємовідносин сьогодення

Характерна ознака	Особливості прояву ознак демократичних взаємовідносин сьогодення
Вільні вибори та політична конкуренція	Громадяни можуть обирати владу через прозорі та чесні вибори
Повага до прав і свобод людини	Свобода слова, зібрань, віросповідання та особиста недоторканність
Розподіл влади	Незалежність законодавчої, виконавчої та судової гілок влади
Громадянське суспільство	активна участь громадян у житті країни через громадські організації, ЗМІ, ініціативи
Верховенство права	Всі рівні перед законом, незалежно від статусу чи впливу
Розвинена економіка та соціальні гарантії	Рівні можливості для розвитку, підтримка малозахищених верств населення
Цифрова демократія	Використання технологій для підвищення прозорості, електронного уряду, онлайн-голосування

Велика напруга через війну та її тривалість призводить до виснаження активістів, волонтерів і громадян, що може зменшувати рівень суспільної активності. Росія продовжує масовані інформаційні атаки, поширюючи фейки та маніпуляції. Громадянському суспільству доводиться постійно боротися за правду, розвивати медіаграмотність і протидіяти дезінформації. Попри ці труднощі, українське громадянське суспільство демонструє неймовірну стійкість і самоорганізацію, що є важливим фактором для перемоги та подальшої розбудови демократичної держави.

Отже, розвиток державності сучасної України, її демократизація та громадянська свідомість можуть бути побудовані за умови високого рівня розвитку культури в суспільстві. Разом із тим, культура є основою громадянського суспільства, культура формує цінності, на яких будується громадянське суспільство. З розвитком культури зростає рівень громадянської свідомості, критичного мислення та прагнення громадян кожної країни до справедливості. Відповідно, освіта та мистецтво сприяють формуванню активних громадян, які розуміють свої права та обов'язки. Історична пам'ять та традиції допомагають суспільству краще усвідомлювати свою ідентичність і відповідальність перед наступними поколіннями.

При проведенні зовнішньоекономічної діяльності, інтеграції у європейську спільноту культурна дипломатія сприяє міжнародному діалогу та зміцнює демократичні цінності. За таких умов набуває важливого значення соціальна відповідальність бізнесу як підтримка громадянського суспільства. Бізнес дедалі більше усвідомлює, що його відповідальність не обмежується лише прибутком. Соціально відповідальні компанії інвестують у розвиток суспільства, що сприяє зміцненню його демократичних інститутів. Фінансування освітніх, екологічних і соціальних ініціатив допоможе покращити якість життя та розвинути громадську активність. Корпоративна етика та прозорість стимулюють розвиток антикорупційних практик і підвищують довіру до бізнесу. Співпраця з громадськими організаціями дозволяє швидше вирішувати соціальні проблеми.

Зазначимо, що на сьогоднішній день як на розвиток суспільно-економічних відносин, так і на розвиток громадянського суспільства та демократизації також впливає багато інших значущих факторів. Як справедливо зазначає Н.А. Латигіна, «процеси поширення демократії як у глобальному вимірі, так і в окремих країнах, тісно переплетені з іншими загальносвітовими і цивілізаційними процесами – перш за все з глобалізацією і розвитком інформаційного суспільства. Глобалізація, яка різко інтенсифікувала світові зв'язки і швидко перетворює планету в єдиний простір, а також розвиток сучасних форм інформатизації не тільки досить сильно пришвидшили процес запозичення культурних та інституціональних зразків демократії, але, загостривши конкуренцію за місце у новому світовому порядку, зробили вдосконалення національних економічних і політичних механізмів суспільного розвитку категоричним імперативом для кожної країни, умовою її виживання» [4, с. 240-251]. При цьому, Н.А. Латигіна обґрунтовує, що глобалізація та інформатизація призводять не тільки до інтернаціоналізації та більш тісної співпраці різних країн, але й водночас викликають кризові явища в менш розвинутих країнах, посилюючи тенденції до їхньої автономії, стримуючи розвиток демократичних інститутів та громадянського суспільства. Сучасна демократія також стикається з викликами такими як популізм, маніпуляції в соцмережах, гібридні загрози. Але їхня гнучкість дозволяє адаптуватися та розвиватися, долаючи всі перешкоди.

Отже, ми можемо зробити висновок про те, що стрімкі темпи науково-технічного прогресу, інформатизації та глобалізації викликають глибокі перетворення як в технологічних процесах, так і в технологізації всіх сфер буття людини. Тому на сьогоднішній день розуміння інтеграції суспільних процесів із інформатизацією тісно переплітається із тими похідними механізмами, що відображують необхідність новацій, змін та оновлень в суспільно-економічних відносинах для забезпечення сталого розвитку природи і суспільства.

Разом із тим, технології як рушійна сила змін у громадянському суспільстві, суттєво розширюють можливості громадян для самоорганізації та впливу на владу й бізнес: цифрові платформи та соціальні мережі допомагають швидко мобілізувати людей, розширювати інформацію та контролювати дії влади; електронне урядування та відкриті дані сприяють прозорості та доступу до інформації; криптовалюти та блокчейн можуть забезпечити незалежне фінансування громадських ініціатив і захистити дані.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Практика розвитку суспільно-економічних відносин багатьох країн світу та України показує, що міцність демократичних основ суспільства активізує особистісний розвиток кожного громадянина, громадянського суспільства загалом та визначає архітектуру парадигми незалежної державності сучасної України та українського соціуму. Це особливо важливо в умовах розбудови солідарного інформаційного суспільства, глобалізації та інформатизації суспільно-економічних процесів, які якісно змінюють та удосконалюють базові умови життєдіяльності спільноти та створюють передумови для розвитку демократичного громадянського суспільства нашої країни в повоєнний період. Розвиток демократичного громадянського суспільства має заохочувати систему владних інститутів на досягнення високого цивілізованого розвитку країни, побудованого на принципах сталого економічного зростання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бичков М.М. Фактори виникнення і розвитку громадянського суспільства. – Науковий журнал «Politicus». Одеса, 2017. №3. С. 5-10.
2. Бортніков В. І. Політична участь і демократія: українські реалії: монографія / Волинський держ. ун-т ім. Лесі Українки. Луцьк : Вежа, 2007. 524с.
3. Формування та становлення громадянського суспільства в Україні: монографія / авт.кол.: В.І. Цимбалюк, В.І. Гришко, І.В. Міщук та ін. Одеса: КУПІРІЄНКО СВ, 2019 158 с.
4. Латигіна Н.А. Сучасні тенденції розвитку демократії у світовому політичному просторі. Наукові записки [Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України]. 2008. Вип. 42. С. 240-251. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001118455>
5. Радченко О. В. Ціннісна система суспільства як механізм демократичного державотворення: монографія. Х.: Вид-во ХарПІ НАДУ «Магістр», 2009. 380 с.
6. Любохинець Л.С., Шавкун В.М., Бабич Л.М. Історія політичних та економічних вчень: навчальний посібник. К.: «Центр учбової літератури», 2021 – 294с

7. Любченко П.М. Історичний розвиток концепцій громадянського суспільства. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. Х.: Право, 2004. Вип. 8. С. 3-15.

8. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: монографія. Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. 520 с.

9. Хвойницька Х. Особливості трактування природно-правових ідей у творчості просвітителів (Вольтер, Ж.-Ж. Руссо, Ш.-Л. Монтеск'є). Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Філософські науки». 2014. № 780. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/26212>

10. Терзі О.С., Заставська Л.Ю. Політико-правові погляди Ш. Монтеск'є. Наука, релігія, суспільство. 2012. № 4. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86871/19erzi.pdf?sequence=1>

11. Козинець О.Г., Приходько В.О. Держава та право в ученні Ш.Л. Монтеск'є. – Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: юридичні науки. – 2020 – Том 31 (70) № 1.

12. Доморослий В. І. Основи демократії. Умань ВВЦ «Візаві» (Видавець «Сочинський М.М.»), 2021. 158с

13. Скрипнюк О. В. Демократія: Україна і світовий вимір (концепції, моделі та суспільна практика). К.: Логос, 2006. 368 с.

14. Липчук О. Європейський досвід становлення громадянського суспільства: можливості використання в умовах воєнного стану в Україні. Вісник Прикарпатського університету. Серія: Політологія. № 17, с. 74-81. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-10>

15. Лопушинський І.П., Філіппова В.Д., & Плющ Р.М. (2021). Розбудова в Україні громадянського суспільства як механізм ефективного державотворення. Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління, (6(18), 223-231. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-223-231](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-223-231)

16. Розвиток громадянського суспільства в Україні: минуле, сучасність, перспективи : [колективна монографія / за заг. ред. О. М. Руденко, С. В. Штурхецького]. Острог : ІГСУ, Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. 328 с

REFERENCES:

1. Bychkov M.M. Faktory vynyknennia i rozvytku hromadianskoho suspilstva. – Naukovyi zhurnal «Politicus». Odesa, 2017. №3. S. 5-10.

2. Bortnikov V. I. Politychna uchast i demokratii: ukrainski realii: monohrafiia / Volynskiy derzh. un-t im. Lesi Ukrainky. Lutsk : Vezha, 2007. 524s.

3. Formuvannia ta stanovlennia hromadianskoho suspilstva v Ukraini: monohrafiia / avt.kol.: V.I. Tsymbaliuk, V.I. Hryshko, I.V. Mishchuk ta in. Odesa: KUPRIENKO SV, 2019 158 s.

4. Latyhina N.A. Suchasni tendentsii rozvytku demokratii u svitovomu politychnomu prostori. Naukovi zapysky [Instytutu politychnykh i etnonatsionalnykh doslidzhen im. I. F. Kurasa NAN Ukrainy]. 2008. Vyp. 42. S. 240-251. URL: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001118455>

5 Radchenko O. V. Tsinnisna systema suspilstva yak mekhanizm demokratychnoho derzhavotvorennia: monohrafiia. Kh.: Vyd-vo Khar'RI NADU «Mahistr», 2009. 380 s.

6. Lyubokhynets, L. S., Shavkun, V. M., & Babich, L. M. (2021). History of Political and Economic Doctrines: Educational Manual. Kyiv: Center for Educational Literature.

7. Liubchenko P.M. Istorychnyi rozvytok kontseptsii hromadianskoho suspilstva. Derzhavne budivnytstvo ta mistseve samovriaduvannia: zb. nauk. pr. Kh.: Pravo, 2004. Vyp. 8. S. 3-15.

8. Karas A. Filosofiia hromadianskoho suspilstva v klasychnykh teoriiakh i neklasychnykh interpretatsiiakh: monohrafiia. Kyiv; Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU imeni Ivana Franka, 2003. 520 s.

9. Latyhina N.A. Osoblyvosti traktuvannia pryrodno-pravovykh idei u tvorchosti prosvitnykiv (Volter, Zh.-Zh. Russo, Sh.-L. Monteskie). Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriiia «Filosofski nauky». 2014. № 780. URL: <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/26212>.

10. Terzi O.S., Zastavska L.Iu. Polityko-pravovi pohliady Sh. Monteskie. Nauka, relihiia, suspilstvo. 2012. № 4. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/86871/19erzi.pdf?sequence=1>

11. Kozynets O.H., Prykhodko V.O. Derzhava ta pravo v uchenni Sh.L. Monteskie. – Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriiia: yurydychni nauky. – 2020 – Tom 31 (70) № 1.

12. Domoroslyi V. I. Osnovy demokratii. Uman VVTs «Vizavi» (Vydavets «Sochinskyi M.M.»), 2021. 158 s.

13. Skrypniuk O. V. Demokratii: Ukraina i svitovy vymir (kontseptsii, modeli ta suspilna praktyka). K.: Lohos, 2006. 368 s.

14. Lypchuk O. Yevropeyskyi dosvid stanovlennia hromadianskoho suspilstva: mozhlyvosti vykorystannia v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. Visnyk Prykarpatskoho universytetu. Seriiia: Politolohiia. № 17, s. 74-81. URL: <https://doi.org/10.32782/2312-1815/2024-17-10>

15. Lopushynskiy I.P., Filippova V.D., & Plushch R.M. (2021). Rozbudova v Ukraini hromadianskoho suspilstva yak mekhanizm efektyvnoho derzhavotvorennia. Ekspert: paradyhmy yurydychnykh nauk i derzhavnoho upravlinnia, (6(18), 223-231. URL: [https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6\(18\)-223-231](https://doi.org/10.32689/2617-9660-2021-6(18)-223-231)

16. Rozvytok hromadianskoho suspilstva v Ukraini: mynule, suchasnist, perspektyvy : [kolektyvna monohrafiia / za zah. red. O. M. Rudenko, S. V. Shturketskoho]. Ostroh : IHSU, Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia», 2014. 328 s

THE ROLE OF CIVIL SOCIETY IN ENSURING DEMOCRATIC PROGRESS IN UKRAINE

LIUBOKHYNETS Larysa, BUSHOVSKA Lesia, MEISH Alla, TANASHIENKO Nataliia

Khmelnitskyi National University

The aim of the research is to conduct a comprehensive analysis of the peculiarities of the formation and evolution of civil society, to explore its dynamic relationship with the processes of democratisation, and to determine the main vectors and potential pathways for its further development in Ukraine. This analysis is carried out in the context of Ukraine's integration into the global space and its transition towards a solidarity-based information society. The study seeks to uncover the conceptual foundations and socio-political prerequisites that influence the growth of civil society and to define its role within modern democratic transformations.

The article identifies and examines in detail the key historical stages of the development of civil society, with particular emphasis on the specific features of the digital age as a critical phase in its contemporary formation. The research outlines the influence of digital technologies and information systems on civic engagement, participation, and communication. The interdependence of civil society with the expansion and consolidation of democratic principles is analysed, with special attention given to the principles, forms, and strategic directions of democratisation in Ukraine. The study characterises the principal aspects of this interrelation at the current stage of socio-economic transformation, particularly in the conditions of war and post-war recovery.

Furthermore, the paper highlights problematic issues and essential factors affecting the development of civil society and democracy, such as social cohesion, trust in institutions, civic education, and access to digital infrastructure. It argues that the global and national experience of socio-economic development confirms that a strong civil society grounded in democratic values significantly contributes to the personal development of individuals and the consolidation of national identity and sovereignty. This is especially important in the context of Ukraine's effort to build a modern, democratic, and inclusive state, where the principles of solidarity and information openness redefine the social landscape and foster the development of a mature, participatory civil society in the post-war period.

Keywords: civil society, democracy, principles of democratic foundations, informatization, technological development.